

UNIVERSITAS - HISTORIA

TANULMÁNYOK A 70 ÉVES SZÖGI LÁSZLÓ TISZTELETÉRE

Szerkesztette:

Draskóczy István, Varga Júlia, Zsidi Vilmos

A szerkesztésben részt vett:

Hős János és Kmety Adrien

Technikai szerkesztő:

Toma Katalin

Magyar Levéltárosok Egyesülete
Budapest, 2018

Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 16.

A kiadvány megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Felsőoktatási
Levéltári Szövetség támogatta



Nemzeti Kulturális Alap



Készült az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, valamint az MTA-ELTE
Egyetemtörténeti Kutatócsoport közreműködésével

A borítón: Hartmann Schedel: Liber Chronicarum, Padova (részlet)
(ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár)

Tördelő szerkesztő: Varga Júlia
Az ünnepelt fényképét készítette Zsidi Vilmos, Újvidéken
A borítót tervezte: Acsai János

Kiadja a Magyar Levéltárosok Egyesülete
www.archivportal.hu/hu/magyar-leveltarosok-egyesulete
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István

ISBN 978-615-5622-01-4

A nyomdai munkálatokat az EPC Nyomda, Budaörs végezte
Felelős vezető: Mészáros László

© Szerzők, 2018
© Szerkesztők 2018

Minden jog fenntartva
Printed in Hungary

TARTALOM

| | |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| TABULA GRATULATORIA | 9 |
| Köszöntő (Kenyeres István) | 13 |
| Derű, optimizmus, bölcsesség...(Kálóczi Katalin köszönti Szögi Lászlót nyugdíjba vonulása alkalmából, 2013. július 16-án) | 18 |
| Levéltárak és egyetemtörténetek – interjú Szögi Lászlóval (Készítette: Vér Eszter Virág) | 20 |
| OKTATÁSTÖRTÉNET | |
| 1. Középkor és kora újkor | |
| ● Bilkei Irén: A wittenbergi protestáns egyetem 16. századi zalai hallgatóinak társadalmi háttere. <i>The Social Background of the 16th-Century Students from Zala County of the Protestant Wittenberg University</i> | 31 |
| ● Bozzay Réka: Utrechti pénzforrások: Anna Everwijn hagyatéka az egyetemen. <i>Financial resources at the University of Utrecht: The foundation of Miss Anna Everwijn</i> | 39 |
| ● Haraszti Szabó Péter: Primus inter pares? A prágai egyetem helye a magyar diákok régió belüli peregrinációjában. <i>Primus inter pares? The Place of the Prague University in the Intraregional Peregrination of Hungarian Students</i> | 53 |
| ● Heilauf Zsuzsanna: A kassai jezsuita egyetem és hallgatósága. <i>The Jesuit University of Kassa (Košice) and its Students</i> | 67 |
| ● Kelényi Borbála: Magyarországi diákok mindennapjai a középkori Krakói Egyetemen. <i>Everyday Life of Students from the Hungarian Kingdom at the Medieval University of Kraków</i> | 81 |
| ● Robert Offner: Milyen egyetemeket látogattak az erdélyi és magyarországi orvostanhallgatók, illetve azok közép-európai kollégái a 16. században? <i>Which Universities did the Transylvanian and Hungarian Medical Students, and their Central European Colleagues, Attend in the 16th Century?</i> | 105 |
| ● Simon Katalin: Az alsófokú oktatás színhelyei Budán a 18. század végétől a 19. század közepéig. <i>Places of primary education in Buda from the end of the 18th century until the middle of the 19th century</i> | 121 |
| ● Tar Attila Szilárd: A Göttingeni Egyetem hatása Magyarországon. <i>The influence of the University of Göttingen in Hungary</i> | 133 |
| | 5 |

- Tóth Krisztina: Esztergom megyei diákok egyetemjárása a késő középkorban. *The University Studies of Students from Esztergom County in the Late Middle Ages* 143

2. 19–20. század

- Batalka Krisztina: A műegyetemi hadikórház (1914–1918). *The Military Hospital of the Technical University (1914–1918)* 153
- Borsodi Csaba: Forradalmi bizottságok, munkástanács az ELTE-n. *Revolutionary Committees and the Workers' Council at Eötvös Loránd University (ELTE) in 1956* 165
- Durovics Alex: A Pozsonyi Líceum hallgatói a 19. század első felében. *Students of the Lyceum in Pozsony (Bratislava) in the First Half of the 19th Century* 179
- Gazda István: Fizika tankönyvek, műszaki és népszerűsítő fizikák Magyarországon a reformkorban és az abszolutizmus időszakában (1825–1860). *Physics Coursebooks, Technical and Popularizing Physics in Hungary in the Reform Era and in the Age of Absolutism (1825–1860)* 197
- Héjja Julianna Erika: A közigazgatási tisztviselőkkel szemben támasztott képzési és képesítési előírások 19. századi történetéből. *Education and Qualification Requirements of Public Servants from the History of the 19th Century* 217
- Juhász Réka Ibolya: Bihar megyei diákok a Nagyváradi Királyi Jogakadémiaán 1801 és 1830 között. *Students from Bihar County at the Royal Law Academy of Nagyvárád (Oradea) between 1801 and 1830* 227
- Kapronczay Károly: Lengyel „földalatti” hazai és emigrációs iskolák a második világháború éveiben. *Polish “Underground” Domestic and Emigrational Schools during World War II* 241
- Karády Viktor: Egy nagy kutatás margójára. Nemesek, keresztények, zsidók a peregrinus diákságban (1850–1918). *On a Major Research: Aristocrats, Christians, and Jews among Peregrine Students (1850–1918)* 253
- Kelemen Elemér: A középiskolai tanárképzés hazai változásainak jogszabályi háttere (1777–2010). *The Legal Background of the Changes in Secondary Teacher Education in Hungary (1777–2010)* 267
- Kiss Márton: A gondnoki intézmény kialakulása a Magyar királyi József Műegyetemen. *The Development of the Wardenship at the Hungarian Royal Joseph Technical University* 283
- Kissné Bognár Krisztina: A zeneakadémia működése és hallgatói (1875–1919). *The Operation and the Students of the Music Academy 1875–1919* 293

| | |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ● Lengvári István: Az Erzsébet Tudományegyetem oktatói. Kutatási lehetőségek egy új adatbázis kapcsán. <i>Professors of the Pécs Erzsébet University. Research possibilities based on a new database</i> | 303 |
| ● Mészáros Andor: A cseh tartományok iskoláinak magyarországi diákjai a 19. században. <i>Students from Hungary at Schools in Bohemian Provinces in the 19th Century</i> | 309 |
| ● Molnár László: A Testnevelési Főiskola 1956-ban. <i>The University of Physical Education in 1956</i> | 317 |
| ● Mózy Gergely: Az újkori Székesfehérvár első felsőoktatási intézménye. <i>The First Higher Education Institution of the Modern Period in Székesfehérvár</i> | 337 |
| ● Osváth Zsolt: „...Okleveles Kertésznek elismerjük és valljuk..” Okályi Iván műkertészi képesítő oklevele. <i>Iván Okályi's Horticulturist Certificate</i> | 351 |
| ● Patyi Gábor: Visszatérés az eredethez: a szakmai tanárképzés megújulásának történeti előzményei az 1930-as években. <i>Back to the Origins: the Historical Background of the Reform of the Vocational Teacher Education in the 1930s</i> | 369 |
| ● Pál-Antal Sándor: Jogakadémia Marosvásárhelyen. <i>The Law Academy in Marosvásárhely (Târgu-Mureș)</i> | 379 |
| ● Sasfi Csaba: Érdemelv és mobilitás – ígérvények és esélyek. Az iskolázás egy történeti modellje. <i>Merit Principle and Mobility: Promissory Notes and Chances. A Historical Model of Education.</i> | 391 |
| ● Sigmirean, Cornel: The Catholic Network: Romanian Students from Transylvania at European Universities. <i>Katolikus hálózat – Erdélyi román diákok az európai egyetemeken</i> | 399 |
| ● Tilcsik György: Adatok a Felsőlvői Evangélikus Tanítóképző Intézet Elemi Mintaiskolájának 1848 előtti működéséhez. Az iskola 1847 februárjában kiadott tájékoztatója. <i>Information about the Pre-1848 Operation of the Primary Model School of the Evangelical Educational Institute in Felsőlvő. Information Booklet Issued by the School in February 1847</i> | 415 |
| ● Török József: A Hittudományi Kar a budapesti egyetemen 1870–1950. <i>The Faculty of Theology at the Budapest University 1870–1950</i> | 439 |
| ● V. Molnár László: Keresztúri Ferenc, a Moszkvai Egyetem orvos-professzora és dékánja. <i>Ferenc Keresztúri, Professor of Medicine and Dean of the Moscow University</i> | 447 |
| ● Vajda Tamás: Egyetemi órai jegyzetek a kolozsvári Akadémiai Könyvtárban (1872–1919). <i>Notes from University Lectures in the Academic Library of</i> | 459 |

Kolozsvár (1872–1919)

- Varga Júlia: Politikai küzdelmek a századfordulón a budapesti Egyetemi Körben (1888–1899). *Political Struggles at the Turn of the Century in the University Circle of Budapest 1888–1898* 475
- Zsidi Vilmos: A Keleti Múzeum. *The Oriental Museum* 489

TÖRTÉNELEM SEGÉDTUDOMÁNYAI

- Bernád Rita: A lovagkirály egyházi pecséteken – Szent László ábrázolása a romániai katolikus plébániák pecsétjein. *THE KNIGHT-KING ON ECCLESIASTICAL SEALS. The Representation of Saint Ladislaus on Romanian Catholic Parish Seals* 495
- Bertényi Iván: Az Egyetemi Könyvtár Dante-kódexének heraldikai problémái. *The Heraldical Problems of the Dante Codex of the University Library* 525
- Draskóczy István: A Mátyás-kor erdélyi sókamaraispánjai a kincstári reform után. *The Transylvanian Salt Chamber Bailiffs of the Era of Matthias Corvinus after the Treasury Reform* 541
- Fazekas István: Egy 16. század közepi kancelláriai formuláriumos könyv tanúságai. *The Testimony of a Mid-16th-Century Chancellery Formulary Book* 551
- Monok István: A könyvtár múzeuma, vagy a múzeum könyvtára? Egy közép-európai történet magyar példákkal. *The Museum of the Library or the Library of the Museum? A Central European History with Hungarian Examples* 567
- Reisz T. Csaba: Szépligeti kis história. *A Little Story from Szépliget* 577
- Ujváry Gábor: Hóman Bálint 1918–1919-ben. *Bálint Hóman in 1918–1919* 589
- Vörös Boldizsár: A pöröly lecsapott. Karikatúrák a Magyarországi Tanácsköztársaságban. „*The Sledgehammer Stroke*” *Caricatures in the Soviet Republic of Hungary* 603
- Zsoldos Attila: A gyűlések rendje. *The Agenda of the Assemblies* 615
- Szögi László szakirodalmi munkássága 1973–2018 – összeállította Kiss Márton 627
- Képmelléklet 669



Varga Júlia¹

**Politikai küzdelmek a századfordulón a budapesti Egyetemi Körben
(1888–1899)**

Tanulmányom célja a budapesti Egyetemi Kör, az egyetemi ifjúság politikai megnyilvánulásai színhelyének bemutatása a 19. század utolsó évtizedében. Forrásomat az egyesület lapja, az Egyetemi Lapok – a hallgatóság politikai véleményének hordozója – képezte. Annak keresem okát az írásokban, hogy hogyan alakult ki az a megosztottság, amely a századforduló első évében, 1901-ben a keresztmozgalom antiszemita megnyilvánulásaiban öltött testet. Mi vezetett oda, hogy az alapvetően liberális magyar polgári-dzsentri politizáló ifjúság elkülönült, sőt szembefordult zsidó társaival, saját érdekeket fogalmazott meg azokkal szemben? Mi a magyarázata annak, hogy az ország másik egyetemén, a kolozsvári egyetemen, valamint több vidéki akadémián antiszemita mozgalomként ítélték meg a budapesti egyetemi ifjúság századfordulós tevékenységét? A budapesti egyetem az egyik kiemelt helyszíne a fővárosban koncentrálódott zsidóság asszimilációs folyamatának, és az ekkor történt eseményekben, szellemi reagálásokban is kereshetjük a magyar értelmiség megosztottságának gyökereit.

Az egyetemi hallgatóság fogékony korosztály, amelyre hatással volt a korszellem és az új eszmék. Ebben az évtizedben a század uralkodó ideológiája, a liberalizmus már túl van a csúcsponton, a magyar szellemi életben is megjelennek a liberalizmus kritikájaként fellépő eszmeáramlatok, az újkonzervativizmus és a szocializmus. A kor másik nagy eszméje, a nacionalizmus viszont a század végére teljesen meghatározta a magyar politikai és közgondolkodást: célja az egységes magyar nemzetállam megteremtése, a magyar szupremácia fenntartása volt. A dualizmus első felének végére az addig végbement polgárosodási folyamat során megtörtént a magyar uralkodó rétegek kettőssé válása, amikor a szabad gazdasági versenybe bekapcsolódni nem tudó, földjét vesztett magyar, keresztény „történelmi” középosztály javarészt az állami bürokráciában helyezkedett el, míg a megvagyonosodott, a zsidóságból kikerült „új” ipari, kereskedelmi és pénzügyi középosztály érvényesülési területévé a

¹ A szerző az MTA–ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport (213TKI738) tagja.

termelési-forgalmi szféra vált.² A két réteg nem volt versenytársa egymásnak, hiszen íratlan munkamegosztásban más-más területen dolgoztak. Az Egyetemi Lapokban a diákok írásain keresztül visszatükröződik az a társadalmi folyamat, amelynek során a kialakuló magyar polgárságon belül – amely eredetét tekintve kétféle: a régi, „történelmi” és az „új” középosztály – hatalmi harc zajlik a vezetésért. A küzdelemben a nemesi eredetű, történelmi középosztály diák-képviselői az újkonzervatív eszmeáramlatban találják meg azt az ideológiát, amelyek kifejezik életérzésüket, míg az asszimilált középosztály képviselői ragaszkodnak a liberalizmus ideológiájához, amely ekkorra már veszített erejéből.

Az 1872-ben megalakult Tudomány- és Műegyetemi Olvasókör volt az első általános egyesület, amely összefogta a teljes ifjúságot a budapesti egyetemen. A kör azzal a céllal alakult, hogy elősegítse az egyetemi hallgatók társas érintkezését, a hazafiság érzésének ápolását és a tudományos önképzést. Léteztek ezen kívül más funkcióval rendelkező, részérdekeket képviselő egyesületek is, például minden fakultásnak volt egy-egy segélyegylete.

A kör alapszabályait az egyetemi tanács fogadta el. Tagja lehetett minden egyetemi polgár, aki befizette a 8 korona tagsági díjat. Rendelkezett olvasóteremmel, könyvtárral, társalgóval, játékkeremmel, hazai és külföldi lapokat járatott, és tagjai kedvezményesen juthattak hozzá a színház-, fürdő-, báljegyekhez, villamos- állatkerti-, kiállítási- és vívómester jegyekhez, valamint ingyenes gyógykezeléshez a kör orvosainál.³

A kör élén az évente választott elnök és a bizottság állt, ők intézték az ügyeket. A tagok alkotta közgyűlés választotta a bizottságot, ez pedig soraiból megválasztotta az elnököt. A bizottság többségét természetesen a győztes párt adta, az ellenzék pedig ún. érdekcsoport képviselőikön keresztül képviseltette magát. Minden ősszel, szeptember 14-én választási küzdelem zajlott az egyetemen, és a győztes párt vezette abban az évben az Egyetemi Kört. Számtalan leírása található meg az Egyetemi Lapokban az őszi szenvedélyes és lármás választási harcoknak, amelyek általában két párt között, a fehértollasok és a zöld tollasok között zajlottak. Már két hónappal a tanév vége előtt, április közepén elkezdődtek a választási küzdelmek, a kampány pénzbe került – reklám költségek, ingyen szivar stb. – tehát pénztelen diák nem is jelöltethette magát. A korteskedést vállalókat bizottsági tagság illette. A tagok száma az évtized elején elérte a 800–900 főt, ez a teljes egyetemi hallgatóságnak mintegy negyede, de a század végére lecsökkent mintegy 400–500 főre.

A Tudomány- és Műegyetemi Olvasókör, amelyet 1891. december 15-től (miután a műegyetemisták kiváltak) Egyetemi Körnek neveznek képviselte

² *Tókéczki László*: Történelem, eszmék, politika. Bp. 1999. 23.

³ *Ludwig Rezső – Szemenyei Kornél*: Magyar diákélet és diákegyesületek. Bp. 1900.

hivatalosan az egyetemi ifjúságot a közéletben, kötelező társadalmi feladatai voltak, például mindig ő szervezte az ifjúságot a hazafias ünnepélyeken, mint március 15-e, október 6-a, vagy november 1-e, a Halottak napja, amikor a nemzet elhunyt nagyjaira emlékeztek. Ekkor érintkeztek a nagyközönséggel, ezen kívül havonta szerveztek matinékat (műsoros rendezvényeket).

Az Egyetemi Körben és lapjában lecsapódott a kor minden eszméje, minden irányzattal foglalkoztak legalább említés szintjén. Az alapszabályok ugyan tiltották a politizálást, de ezt sokféleképpen értelmezték, leginkább azt jelentette, hogy a lap, vagyis az ifjúság ne foglaljon állást napi politikai kérdésekben. Azt természetesnek tekintették, hogy az egyetemi ifjúság, mint a jövő intelligenciája érdeklődik a közügyek iránt és véleménye van. Sokan a körben való szerepvállalást az igazi politizálás előiskolájának tekintették, ahol fellépést tanultak, tapasztalatokat szerezhettek.

Kezdetben a Tudomány- és Műegyetemi Olvasókör helyisége az egyetem központi épületében volt, az egyetem térre nyíló homlokzat egész földszintjét elfoglalta. Az 1887/88 tanév végén, mivel az egyetemépületet lebontották, az Olvasókör a Lipót utca 25. sz. házba költözött.⁴

Az egyetemisták körének vezetése sokáig az arisztokrata származású diákokat is tömörítő dzsentri-párt kezében volt. A polgári párt, Degré Miklós pártja első alkalommal 1888-ban győzött, megszerveződésében és győzelmében a polgárság társadalmi térhódítását láthatjuk. Ekkortól számítják a demokrácia megjelenését a körben, az addigi dzsentri klikk-uralmával szemben.⁵ Az ifjúság soraiban nincs helye semminemű arisztokráciának, csak a szellem arisztokráciáját ismerik el, egyébként mindenki egyenlő polgára az egyetemnek.⁶ Szerintük nem kell mindenkinek mindenáron egyetemen továbbtanulnia. Jobb lenne a vagyongyarapító polgárok, kereskedők, iparosok számának növelése.⁷

A polgári párt győzelme rövid ideig tartott, a következő évtől ismét a konzervatív párt kezébe került az uralom, de keresték a kiegyezés útját. Eötvös Bálint⁸ megválasztásával 1890-ben azok képviselője került a kör élére, akik elismerték a reform szükségességét, de a mérsékelt, lépésről-lépésre haladó reformokét. Eötvös Bálint megreformálta a szakosztályi életet, emelve a színvonalát, és az egyesületi munkával, a hírlapok, könyvtár, a társalgó fejlesztésével foglalkozott. Közben arról vitáztak a lapban, hogy mi a demokrácia? A régiak véleménye szerint a reformpárt 1888-as győzelmével bevonult a körbe a

⁴ Egyetemi Lapok. I. évf. (1888. július 15.) 15–16. sz. 119.

⁵ Egyetemi Lapok. V. évf. (1892. március 10.) 10. sz. 7–8.

⁶ Egyetemi Lapok. II. évf. (1889. május 5.) 18. sz. 345–346.

⁷ Egyetemi Lapok. II. évf. (1889. augusztus 1.) 26. sz. 386.

⁸ Apja, Eötvös Károly, országgyűlési képviselő, szépíró, a Függetlenségi és 48-as Párt szellemi irányítója. Lásd http://www.hidasi.hu/index.php?option=com_content§ionid=0&task=view&id=10&lang=de&Itemid (letöltés: 2018. febr. 23.)

„vad demokratismus” szellemisége, és a reform hangzatos jelszava alatt, minden arisztokrata származású ifjút kiraktak a körből, függetlenül attól, hogy tehetséges volt vagy sem.⁹ Az új, mérsékeltébb vélemény szerint a demokrácia azt jelenti, hogy mindenki olyan helyet foglaljon el a társadalomban, amely őt képességeinél és jelleménél fogva megilleti, ne legyen kizáró ok egy ősi név. Először kerül szóba a munkás-kérdés, amely megoldásának szükségességét már felismerték. A szocialisták természetesen túlzó követelésekkel lépnek fel az állammal szemben, amely ezeket mereven visszautasítja. A munkások jobban tennék, ha a szociáldemokrácia túlzott követelése helyett az államra bízának magukat, amely nem szélsőségesen, társadalmi felfordulást előidézve, hanem a törvényes rend betartásával fogja rendezni helyzetüket.¹⁰

A következő években formálódtak, vajúdtak az ifjúság szellemi formációi. A régi párt kezében volt a vezetés, de a vezetők mindannyian liberális érzésűek és gondolkodásúak. Későbbi visszaemlékezés szerint, az ifjúság két pártja közül az egyik mindig konzervatív, a másik pedig liberális hajlamú volt. Nyíltan, jelszavaiban mind a két párt liberálisnak mondta magát, de – bármilyen kérdésről volt szó – az egyik párt ösztönszerűen hajlott a konzervatív irány felé, a másik meg a liberalizmus nagy jelszavai alatt lépett fel.¹¹

A régi párt tagjaként ilyen szabadelvű elnök volt az ügyvéd apával rendelkező Rényi József 1891/92-ben, aki azzal szerzett a közvéleményben nagy tekintélyt és megbecsülést, hogy a magyar egyetemi ifjúság nevében megszervezte a válaszirat megírását a bukaresti diákok magyarellenesei Memorandumára. Rényi kezdeményezte a hazai ifjúsági egyesületek szövetkezését és az Országos Magyar Diákszövetség létrejöttét. 1892 júniusában hívta össze először Budapestre az egyesületek képviselőit. Szabadelvű nézeteket vallottak a következő egyetemi kör elnökök is, mint Hindy Attila (1892/93), vagy Parcsetich László (1893/94), vezetésük alatt kiegyensúlyozott, nyugodt kör élet folyt.

Az évtized közepétől kikristályosodtak a pártküzdelmek erővonalai, a harc a kialakuló magyar polgári osztályon belül a régiek és az újak vezető szerepéért zajlott. A konzervatív oldalt a dzsentri származású, polgárosuló, míg a liberális oldalt a vezetésben maguknak szerepet követelő zsidó származású ifjúság képviselői foglalják el. Az elkülönülés nem tisztán nemzetiségi alapon történt, konzervatív oldalon is találunk zsidó származásút és liberális oldalon is magyar származású polgárfiút, de a tendenciák ebbe az irányba mutattak.

⁹ Egyetemi Lapok. III. évf. (1890. szeptember 14.) 30. sz. 230.

¹⁰ Egyetemi Lapok. III. évf. (1890. március 2.) 9. sz. 62–63.

¹¹ Hindy Attila visszaemlékezése „A pártok” c. tárcájában, lásd Egyetemi Lapok. VII. évf. (1894. október 14.) 24. sz. 2–4.



1. kép. Az első budapesti Diákkongresszus résztvevői 1892-ben

A budapesti egyetemen a zsidó származású hallgatók a század utolsó évtizedében nagy számban képviseltették magukat, a hallgatóság mintegy 30-32%-át adták. Többségében a jómódú polgári osztályhoz tartoztak, számarányuknál és súlyuknál fogva igényt tartottak az Egyetemi Kör vezetésében való részvételre. (lásd a 2. táblázatot)

A budapesti egyetemen még az 1880-as évek elején volt egy antiszemita hullám, ekkor az egyetemi ifjúság egy része, mintegy 250 hallgató aláírta az Istóczy Győzöt, az antiszemita párt későbbi létrehozóját üdvözlő iratot.¹² De ez a vélemény soha nem vált többségi nézetté, főleg az Egyetemi Kör vezetésében. Martos Ferenc, a liberális pártelnök bevallása szerint az Egyetemi Kör bizottságának eleinte határozott szemita jellege volt, ugyanis a zsidó ifjúság szerepet követelt magának a vezetésben és a nyilvánosságban.¹³ A másik nagy egyesület, a Joghallgatók Segítő Egyesülete tömörítette a dzsentri párt konzervatív hallgatóit, ahol az antiszemita gondolkodás is könnyebben előfordult. Az

¹² Szabó Miklós: Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története (1867–1918). Bp. 2003. 111.

¹³ Egyetemi Lapok. VII. évf. (1894. december 9.) 32. sz. 1–3.

Egyetemi Lapok, a kör hivatalos orgánuma mindig elítélően nyilatkozott a külföldön, a berlini vagy bécsi egyetemen történt antiszemita esetekről.¹⁴

2. táblázat. A zsidó származású diákok aránya a budapesti egyetemen¹⁵

| Tanév | Rektor | Összes | | Izraelita | |
|-----------|-------------------------|--------|------|------------|------------|
| | | I. | II. | I. | II. |
| 1887/88 | Hunfaly János | 3671 | 3370 | 1135 (31%) | 1061 (31%) |
| 1888/89 | Klinger István | 3441 | 3244 | 1175 (34%) | 1118 (34%) |
| 1889/90 | Hajnik Imre | 3338 | 3178 | 1119 (34%) | 1072 (34%) |
| 1890/91 | Schulek Vilmos | 3305 | 3200 | 1133 (34%) | 1091 (34%) |
| 1891/92 | Eötvös Loránd | 3286 | 3008 | 1121 (34%) | 1001 (33%) |
| 1892/93 | Breznay Béla | 3255 | 3004 | 1038 (32%) | 999 (33%) |
| 1893/94 | Schnierer Aladár | 3453 | 3142 | 1083 (31%) | 992 (32%) |
| 1894/95 | Fodor József | 3639 | 3306 | 1153 (32%) | 1043 (32%) |
| 1895/96 | Lengyel Béla | 3877 | 3623 | 1236 (32%) | 1158 (32%) |
| 1896/97 | Bognár István | 4621 | 4217 | 1385 (30%) | 1259 (30%) |
| 1897/98 | Herczeg Mihály | 4284 | 3934 | 1288 (30%) | 1177 (30%) |
| 1898/99 | Mihalkovics Géza | 5382 | 4841 | 1569 (29%) | 1498 (31%) |
| 1899/1900 | Ponori Thewrewk Emil | 5546 | 5009 | 1672 (30%) | 1573 (31%) |

Az ún. politikai antiszemitizmus akkor jelenik meg az egyetemisták között, amikor észreveszik, hogy bizonyos politikai eseményekre a zsidó származásúak másképpen reagálnak. Két példát hozhatok fel erre. Az egyik eset 1889-ben történt, amikor a francia diákok meghívják Párizsba a magyar diákokat egy nemzetközi diákkongresszusra, abból az alkalomból, hogy megnyitották az új Sorbonne épületét. Elment egy 20 tagú magyar küldöttség, Pichler Győző vezetésével, és az a hír jött vissza, hogy az ajándékba vitt Kossuth-kép átadásánál a magyar ifjak jó része nem volt jelen, azzal az indokkal, hogy ők tartalékos tisztek. Az itthon maradottak ezt árulásnak érezték, a magyarság legszen-
tebb érzelmi elárulásának, hiszen Kossuth a legnagyobb magyar szabadsághős, aki a magyarok szabadságszeretetének jelképe, nem egy egyszerű forradalmár – ahogy a hatalom láttatni szeretné. A küldöttek pedig előbbre valónak tartották a saját karrierjüket.¹⁶

¹⁴ Egyetemi Lapok. IV. évf. (1891. márc. 29.) 13. sz. 106.; VI. évf. (1893. ápr. 16.) 10–11. sz. 8.; VI. évf. (1893. május 14.) 15. sz. 5.; VIII. évf. (1895. január 13.) 2. sz. 6–7.

¹⁵ Az adatok a Rektori beszédekből származnak a vonatkozó évekből.

¹⁶ Egyetemi Lapok. II. évf. (1889. augusztus 18.) 27. sz. 391–392.

A másik példa egy, az Egyetemi Lapokban közölt vitasorozat, amit Lázár Béla, a tudományos viták és retorikai esték elnöke robbantott ki azzal az állítással, hogy nem olyan általánosan közkedvelt eszme a Kossuth-kultusz, inkább bosszantja az ifjúságot. Nem a fiatalság dolga állást foglalni ebben a kérdésben, ellene vagy mellette tüntetni, turini utakat rendezni, azaz politizálni. Ebben a korszakban, amikor minden megnyilvánulás a nemzeti érzést hivatott kifejezni, ez az állítás „merész” volt. Meg is válaszolják írását vidékről: egy eperjesi és egy nagyváradai akadémista fiatalember szerint egy olyan eszméről van szó, amely minden magyar ifjút megmozgat. Aki Kossuthban csak egy rég elmúlt korszak feledni nem tudó maradványát látja, az nem is értheti meg az ő nagyságát. Ő egy élő szabadságoszlop, az ifjúság ideálja, amelyért minden magyar ifjú lelkesedik.¹⁷

Rényi József idejében, 1892-ben megtörtént az első nyílt összetűzés az egyetemisták között, annak kapcsán, hogy üdvözljék-e Vaszary Kolost hercegprímási címének elnyerése alkalmából. A kezdeményezők szerint Pázmány Péter egyetemelapító utódjáról és egy neves magyar tudósról van szó, az ellenzők felekezeti, tisztán katolikus ügyet láttak benne, és sérelmezték, hogy az üdvözlő deputáció az egész egyetemi ifjúság nevében akar megnyilatkozni. A közgyűlésen nyíltan „abcugolta” egymást a két csoport: „Abzug zsidók! Abzug klerikálisok!” – hangzott el.¹⁸ Végül a többség óhaja szerint üdvözölték a hercegprímást, de például Rényi József, a kör elnöke nem ment el az üdvözlő deputációval. Rényi szerint a zsidó-kérdésből az csinál ügyet, aki felveti. De az egyetemi ifjúság toleranciáját illetően nyugodt, összehasonlítva a külföldi, főleg a német ifjúsággal, ahol „gyalázatos” dolgokat művelnek.¹⁹

A magyarországi főiskolai hallgatóság támogatta az egyházpolitikai reformokat, a vallásszabadság eszméjét, a zsidóság recepcióját. A budapesti egyetemi ifjúság egy díszközgyűlésen nyilvánította ki egyetértését a liberális törvényekkel. „Most már semmi akadály nem lesz annak, hogy egy félmillió, intelligenciája és vagyona által egyaránt kiváló magyar honpolgár teljesen egybe-forrassék a magyar nemzettel.”²⁰

Az évtized közepén, 1894-ben liberális fordulat történt az Egyetemi Kör vezetésében, amikor a választást Martos Ferenc, a liberális párt elnökjelöltje nyerte meg (1894/95). Ekkorra egyre világosabban elkülönült az ifjúság két vezető csoportja, és egyértelműen magyar-zsidó szembenállássá fejlődött a küzdelmük. Nem az ifjúság egészéről beszélünk, nem általános antiszemita érzelmek megnyilvánulásáról, hanem kizárólag a két érdekcsoportról, amelyek az egyetemi ifjúság vezető szerepéért küzdöttek meg egymással. Az egyiket a

¹⁷ Egyetemi Lapok. III. évf. (1890. április 20.) 16. sz. 118–119.

¹⁸ Egyetemi Lapok. IV. évf. (1891. november 15.) 38. sz. 316–317.

¹⁹ Egyetemi Lapok. V. évf. (1892. március 10.) 10. sz. 8.

²⁰ Engel Aurél joghallgató beszéde. Lásd Egyetemi Lapok. VI. évf. (1893. november 19.) 32. sz. 5.

„Magyar Ifjak Egyesülete” képviselte, a másikat az erre reakcióként létrejött „Liberális Ifjak Egyesülete”. Az egyik bevallottan azért küzdött, hogy az egyetemi ifjúság vezetését méltó – vagyis magyar – kezekbe juttassa. A másik úgy állította be küzdelmét érdeke érvényesítéséért, mintha ez a felvilágosult szellemű magyar ifjúság harca lenne azért, hogy létrejöjjön az „egyenlőség, humanizmus, tolerancia és haladás elvein nyugvó modern Magyarország.”²¹

A következő három évben (1895–1897) ismét visszakerült az irányítás konzervatív kézbe (a kör elnökök Komlóssy Arthúr, Pálffy Ferenc, Herczeg Béla és Ortmann Albert), és ez idő alatt teljesen kiforrott az újkonzervatív eszmék alapján felállított ideológia, amelyben nagyobb hangsúlyt kapott a nemzeti érzés, a vallásosság. Ők már egy másik generációt képviselnek, mint az előző, amely a liberalizmustól minden jót várt, számukra kiderült, hogy a liberalizmus a gyakorlatban nem vált be. A konzervatív ifjúság szerint „minden liberális korszakot egy konzervatív követ, a liberalizmus, amely egy évszázadon át uralkodott most el fog bukni, mert kiküszöbölte a vallás-erkölcsöt, Istent, amihez az embernek a legszentebb érzései fűződnek, és ami az állam talpkövévé képezi.” „A liberalizmus túllőtt a célon, szükség volt arra, hogy a józan elem, a reakció megállítsa.” A konzervativizmus mellett a korszak másik nagy uralkodó eszméje a szocializmus. Melyik fogja követni a liberalizmust? Mind a két eszme az egyénnek a közcél alá rendelését tanítja, csak mások az eszközei, módszerei. Szerintük a konzervativizmus fog győzedelmeskedni, mert a szocializmus csak még jobban felpörgeti a társadalmi forradalmat. A konzervatívok emberbarátsága el fogja oszlatni a liberalizmus egoizmusa által előidézett szociális bajokat.²²

A lecsúszott dzsentri életérzését fejezi ki Bernát István újkonzervatív közgazdász művének bemutatása: pusztulnak az államfenntartó rétegek – a magyar birtokos osztály és a kisiparosok, kiskgazdák. A földbirtokosok fokozottan eladósodtak, a kisiparosok proletárrá és szocialistává lettek. Az internacionális nagytőke hatalomra jutott, a bankok nyereséget könyvelnek el. Az a földbirtokos osztály, amely 1000 évig kezében tartott minden talpalatnyi földet, alig egy félszázad alatt úgyszólván megszűnt létezni. Sok tekintetben maga a nemesség is hibás ezért, hiszen épp úgy költekezett, mulatott, mint azelőtt. Mindennek fokmérője a pénz, az eddigi értékek – a hit, a hazafiság – kivesztek.²³

Ezért szükség lenne ún. nemesi egyesületek alakítására, amelyek célja a magyar nemesi réteg megmentése, vagyis az elszegényedett, tönkrement nemes családok sarjainak ösztöndíjak, különféle segítség nyújtása az iskolázathoz, és olyan állás, amely méltó az ősei nevéhez és társadalomban elfoglalt

²¹ Egyetemi Lapok. VII. évf. (1894. október 27.) 26. sz. 4.

²² Egyetemi Lapok. IX. évf. (1895. október 3.) 2. sz. 4.

²³ Egyetemi Lapok. IX. évf. (1895. október 10.) 3. sz. 5–6.

helyéhez.²⁴ Megjelenik tehát a magyar középosztály megteremtésének programja az elszegényedett magyar nemességből.

Burg Kornél zsidó hallgató írásában „objektív” véleményt igyekszik formálni, lévén, hogy mindkét pártnak tagja volt. Az egyikben, a konzervatívban, nem tetszett az arisztokratikus vonás, a másikban, a liberálisban, a plutokratikus kasztszellem. Mindkét oldal felé kritikusan viszonyul. A Komlóssypártról azt állítja, hogy „nem tudja megkülönböztetni a másik oldal liberalizmusában azt, hogy mi az eszme és mi az érdek, s még maga is elhiszi, hogy illiberális.” A liberális pártból kiábrándult, mert csak szóban hangoztatta a munkás-diák barátságot, de a gyakorlatban elutasította a megvalósítását. A konzervatívoknál viszont tiszteletreméltónak találja azt, hogy nemzetiek a liberálisok kozmopolitizmusával szemben. A hibájuk is ennek túlzásba vitele. A magyar faj fenntartását, ennek szeparálásával képzelik el. A fajok hivatása viszont a rajtuk kívül álló elemek abszorbeálása. És ha ő és a hozzá hasonló bejutottak a magyarság sáncaiba, „akkor mi joggal zárának ki mást, aki magyarrá akar lenni?”²⁵

A millennium évére és eseményére való hivatkozással az 1895/96-os tanév második félévében a két párt kibékült, vagyis elhatározta az együtt munkálkodást és pártállásra való tekintet nélkül elosztották az egyetemi köri bizottsági tisztségeket. Az egyetemi ifjúság egységesen tett eleget a millenniumi ünnepekben vállalt szerepének, amelyben az egyik legismertebb program a Kecskeméten tartott országos diákkongresszus, valamint a pusztaszeri emlékoszlop leleplezése volt. A Budapesten tartandó nemzetközi diákkongresszust is programtervezetbe vették, de miután a Wlassics Gyula kultuszminisztertől kért segílyt nem kapták meg, a kongresszus megtartása elmaradt.²⁶ Ebben az évben költözött a kör ismét új helyiségbe: a Kecskeméti utca 2. sz. alatti Wenckheim-házba, az első emeletre, ahol 9 szép szobát kapott.²⁷

Az 1896/97-es tanévben nem nagy többséggel Hercegh Bélát, a kolozsvári Egyetemi Kör előző tanévi elnökét választották meg a budapesti kör elnökének. A választást megfellebbezte a vesztes párt. Az Egyetemi Tanács ítéletére, amelyben jóváhagyta a választás eredményét, fellélegzett a győztes párt, amelyből önigazolás tört elő: „sok vádaskodást kellett eddig elviseljenek a liberális sajtó részéről, olyan vádak, amiket nem is értenek, például, hogy ők klerikálisok vagy antiszemiták lennének. Miért? Minden megnyilvánulásuk mögött a magyar haza szeretete, a magyar faj szupremáciájának szolgálata áll.” „Nem klerikálisok, csak szeretik saját vallásukat, csak akkor vannak a liberalizmus ellen, ha azt önérdék-érvényesítésre használják, nem antiszemiták, csak ráébresztették az ifjúságot a *magyar szupremácia* fontosságára a magyar hazában,

²⁴ Egyetemi Lapok. IX. évf. (1895. október 17.) 4. sz. 3–4.

²⁵ Egyetemi Lapok. X. évf. (1896. január 25.) 3. sz. 8–9.

²⁶ Egyetemi Lapok. X. évf. (1896. április 30.) 12. sz. 5–6.

²⁷ Egyetemi Lapok. X. évf. (1896. február 5.) 4. sz. 8.

ami szerintük természetes, s arra, hogy az Egyetemi Körben is magyar kézben kell legyen a vezetés. Ebben a munkában nagyon sok olyan zsidó polgártárs segítette őket, akik felismerték, hogy amely államban a nemzetalkotó fajt leszorítják, az az állam elpusztul. Az antiszemitizmust tehát nem ők csinálják, hanem a sajtó, amikor az ő hazaszeretetüket úgy magyarázza, hogy az antiszemitizmus.”²⁸

A konzervatív irányítású Egyetemi Kör ellen ebben az időszakban ugyanis a fővárosi liberális hírlapok folyamatosan az antiszemitizmus vádját hangoztatták, az egyetemi pártokat pedig a politikai pártok mintájára liberálisnak, illetve konzervatívnak, néppártias színezetűnek nevezték. Ezzel meghatározták az ország távolabbi vidékein más felsőoktatási intézmények diákegyesületeinek véleményét, például a kolozsváriak vagy a sárospatakiak ítéleteit. A kolozsvári Egyetemi Kör antiszemitának nyilvánította a budapesti egyetemi kör vezetésének irányvonalát. A kolozsvári egyetemi kör mintegy a budapesti egyetemi kör ellenzékeként működött.²⁹ A budapestiek védekeztek: szerintük Kolozsváron csak a hírlapokból értesülnek a budapesti eseményekről és fogalmuk sincs a budapesti speciális viszonyokról. Nem értik, illetve félreértik a budapesti egyetemi ifjúság reakcióit, mivel sehol nem olyanok a társadalmi-nemzetiségi viszonyok, mint a fővárosban, ahol összpontosulnak a zsidó hallgatók és vezető szerepre törnek. Kolozsváron nem kellett viszonyuljanak asszimilálódó zsidó diáktársaik olyan tömegéhez, mint a budapesti egyetemen, az ottani asszimilálódott zsidó hallgatók, kevesen lévén, nem fogalmaztak meg önálló csoportérdekeket és belesimultak az egyetemi társadalomba. A kolozsváriak számára a budapesti ellentétek pusztán felekezeti problémaként jelentek meg, és nem értették azokat az árnyalatokat, amelyeket a budapestiek éreztek, hanem a Mózes-vallású magyarokat ugyanolyan magyaroknak tartották, mint saját magukat. Ilyen értelemben a „felvilágosult” szellemű magyar ifjúság táborát gyarapították.

Támadás érte a budapesti egyetemi kört Debrecenből is, a Debreceni Főiskolai Lapok szerint nem tölt be vezérszerepet a vidéki akadémiák ifjúsága fölött, nem teremt egységes diák-közéletet és érintkezést. Nincs ideje az országos diák-ügyekkel foglalkozni, mert lefoglalják saját ügyei: tagjainak érdekei, az áldatlan párttusák. Budapest elismerte, hogy egyedül a diákkongresszusokon találkoznak a vidéki ifjúsággal, ahol hoznak ugyan határozatokat, de ezek fogantatása már nem történik meg.³⁰

Wolfner Pál az egyetemi antiszemitizmus nemlétéről ír. Rögtön megvallja zsidó voltát, hogy ne legyen antiszemitizmussal vádolható. Azt állítja ugyanis, hogy az antiszemitizmust az egyetemen maguk a zsidók csinálják, illetve nem az összes zsidó, csak az a töredék, akiket kiszorítottak a szereplésből. Ők a

²⁸ Egyetemi Lapok. XI. évf. (1896. november 10.) 3. sz. 1–2.

²⁹ Egyetemi Lapok. X. évf. (1896. április 10.) 10. sz. 8–9.

³⁰ Egyetemi Lapok. XI. évf. (1897.) 5. (11.) sz. 2–3.

párt érdekét kiterjesztették az egész hitfelekezetre, azt állítva, „ha győz az ellenpárt a zsidóság elveszett.” Az ilyen mindig válaszlépést szül. Wolfner tanácsa az, hogy a következő választásoknál ne tömörüljenek a zsidók egy pártba, és ne így akarják kivívni ún. érdekeiket, hanem egyénként érvényesüljenek bármilyen pártban. A jelenlegi helyzet kedvező erre, mert ismerve a viszonyokat, kijelentheti, hogy ma egy párt sem vall antiszemita elveket.³¹

Az 1897/98-as tanév átmenetinek tekinthető abban az értelemben, hogy Ortmann Albertet, a konzervatív párt elnökét választják meg a kör elnökévé, de az uralmon levő párt cselekvésképtelen és tehetetlen. Ugyan soha ilyen látogatott, mozgalmas nem volt az Egyetemi Kör, amelynek ekkor 1200 tagja van, de a programokat nem a konzervatív párt szervezte. Az Egyetemi Kör évváró közgyűlésén az ellenzéki párti Zsembery Gyula alelnök által elmondott beszédből többet tudunk meg a kör éves tevékenységéről, mint a lap cikkeiből. A bizottság működését az első félévben a pártküzdelmek dominálták, de míg a kormányrúdnál lévő pártot a védekezés teljesen igénybe vette, addig az ellenzék dolgozott. Sikeresen vezette a szakosztályok életét, megalakította a karok fölötti Általános Egyetemi Segélyegyletet és népszerű jótékonyági matinéit szervezett, jeles művészek és a társadalom előkelőségei részvételével.³²

Egyre jobban előtérbe kerül az egyetemi ifjúság szociális helyzete. Az ezzel kapcsolatos írások növekvő száma is mutatja, hogy felismerték, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozni kell, keresni kell rá a megoldást. Herczeg Mihály rektor írja cikkében, hogy a szocialisták újabban a szegény sorsú egyetemi ifjúságból toborozzák híveiket. Ezt nem lehet tétlenül nézni, segíteni kell a népfiából kiemelkedett egyetemi hallgatóknak, hogy befejezhessék tanulmányaikat, ne zülljenek el, ne maradjanak féltudósok, szellemi proletárok, mert ezek a társadalom legveszedelmesebb elemei. A vagyonos osztálynak kell tudomásul vennie, hogy kötelessége a segítségnyújtás. Elsősorban munkalehetőséggel segítsenek, olyannal, ami nem vonja el nagyon a segített hallgatókat az egyetemi előadások látogatásától.³³

A tanév közepén, a II. félévtől most már rektori utasításra, békebíráóság közbenjárására békült ki és kötelezte magát együttműködésre a két párt. Ebben a félévben úgy működtek együtt, hogy a vezetés színleg a konzervatív párt kezében volt, de ténylegesen az agilisabb liberális zsidó párt kezében, amely Reform-párt néven lépett fel és sikeresen szervezte meg az Egyetemi Kör életét.

A következő év, az 1898/99-es tanév egyetemi választásait pedig a Reform-párt ellenpárt nélkül (amely teljesen szétesett) nyerte meg, üdvözölte őt a kolozsvári egyetemi kör és az ország több akadémiájának ifjúsági egyesülete, akik nagy reményeket fűztek a Reform-párt vezetéséhez. A Reform-párt el-

³¹ Egyetemi Lapok. XI. évf. (1897.) 8. (14.) sz. 8.

³² Egyetemi Lapok. XII. évf. (1898. június 18.) 20. sz. 2–5.

³³ Egyetemi Lapok. XII. évf. (1897. november 1.) 4. sz. 7–8.

nőke, Szemenyei Kornél programjában a köri élet teljes reformját hirdette meg: 1. Fontos a társadalmi csiszoltság, vagyis minél gyakrabban matinékat, társas összejöveteleket szervezni, hogy a társadalommal folyamatos érintkezésben álljanak. 2. Fontos az ép testben ép lélek, tehát a sportélet fejlesztése, hogy az ifjúság kellő ellenállást fejtsen ki a hanyatló, dekadens életmóddal szemben. 3. Az egységben van az erő. Mindent meg kell tenni az ifjúság egységbe tömörítéséért, mert csak egy egységes ifjúság játszhat jelentékeny szerepet a társadalomban, közéletben egyaránt. Ki kell küszöbölni mindazt, ami eddig szétválasztotta az ifjúságot, így a politikai és felekezeti jelszavakat is.³⁴ Ez a program egy nagypolgári, az anyagi nehézségeket nem ismerő ifjú életmódjához illő, a társadalmi életbe való beilleszkedést, a kapcsolattartást, a mértékletességet szem előtt tartó sikeres életmód racionális megtervezése. A program a hasonló életmódú ifjak körének való, egy bizonyos társadalmi kör osztálynézőpontjából láttatja a világot, amelyből az egyetemen tanuló ifjúság nagy többsége anyagi helyzete miatt ki volt zárva.

Az új vezetés nagy lendülete a tanév közepére azonban megtorpant, Szemenyei Kornél egészségügyi okokból lemondott, az elnöki székben Ludwig Rezső követte. Olyan hangok hallatszottak, hogy a Reform-párt, amely fűt-fát ígért, most, hogy uralomra jutott, nem tesz semmit, csak tétlenül élvezi a dicsőséget. Keresték az okokat, amiért az ifjúsági élet pang, a kör tagjai nagyon kevesen, körülbelül 300-an voltak.³⁵

Miután a Reform-párt helyet adott egy aktuálpolitikai eseménnyel – az ex lex állapot ellenzése – kapcsolatos ülésnek, 1899. január 7-én az Egyetemi Tanács bezáratta a kört. Erre írta meg Ady Endre a Debreceni Főiskolai Lapok munkatársaként (3. éves joghallgató) hírhedt cikkét a budapesti Egyetemi Körről, amely elpolitizálta a Diákszövetség ügyét.³⁶ Olyan szuggesztív az írása, hogy az egész ország ifjúsága, nem ismerve belülről az ügyet, ebből formál véleményt. Olyan gunyorosan ír Ludwigh Rezső programjának fő pontjáról, a tea-estélyek rendezéséről, hogy bárhogy magyarázkodják a Reform-párt, napjai meg vannak számlálva. Februárban Ludwig Rezső lemondott. Bár leszállították felére a tagdíjat, még sincs elég tagja a körnek. Az egyetemmel szemben új helyiséget vett ki a kör, ahol reményei szerint élénkebb lesz a társasági élet – ez az Egyetem tér 5. szám alatti, az Egyetemi Templommal átellenben lévő sarki épület, Andrássy Géza bérpalotája.³⁷ Mindennek ellenére a köri élet vegetál, megszűnik az érintkezés a vezetők és az ifjúság nagy tömege között. A politizálásból kiábrándult és a tudományos munka terén elérhető sikerekbe mene-

³⁴ Egyetemi Lapok. XIII. évf. (1898. október 1.) 1. sz. 4–5.

³⁵ Egyetemi Lapok. XIII. évf. (1899. január 1.) 7. sz. 1–2.

³⁶ Debreceni Főiskolai Lapok. (1899. január 20.) 5. sz. 59–60.

³⁷ Az Egyetemi Kör új otthonának megnyitó ünnepségét a következő tanév, az 1899/1900-as tanév decemberében tartották, amelyen Wlassics Gyula kultuszminister is részt vett. Budapesti Hírlap, 1899. december 15. 6.

külő zsidó egyetemi vezető ifjak megalakították a Joghallgatók Tudományos Egyesületét, hasonlóképpen megalakult a BEAC. E két tartósan fennálló, nagysikerű intézmény alapítása maradt a Reform-párt regnálásának eredménye. Év végére a Reform-párt megszűnt.

Hogy miért végződött ilyen szomorúan a nagy reménnyel induló párt sorsa, annak oka abban keresendő, hogy vezetői megtapasztalták, hogy zsidóként nem lehetnek az egész ifjúság vezetői, mert ezt a vezetést a magyar ifjak nem ismerik el. Addig volt virágzó a köri élet, amíg kettős kézben volt a vezetés: az élén magyarok álltak, „mintegy” cégéreként az egyesületnek és a gyakorlati életben a szervezés a zsidó származásúak kezében volt. Az eset nagyon jó példája a magyar középosztály kettőssé válása folyamatának: az asszimilálódott zsidó származásúak belátták, hogy a befogadó társadalom – az, amely ugyanakkor emancipálta őket – mégis számon tartja azt, hogy ők „újonnan lett” magyarok, tehát hiába a nyelv, a szokások, sokszor még a vallás felvétele is, ugyanolyan történelmi múlt híján érzelmileg mégsem lehetnek ugyanolyan „magyarok”, akiknek a vezetését el lehet fogadni. A vereség feldolgozása ugyanakkor önreflexióra és magukkal való számvetésre készítette ezeket a tehetséges zsidó ifjakat. A zsidó származású hallgatók különböző válaszokat adtak, amelyek a közeledni akarókat még közelebb hozták a magyarság megértéséhez, másik részüket viszont eltávolította, és ennek következményeként úgy gondolták, hogy nekik kell megreformálni a magyar társadalom gondolkodását.

POLITICAL STRUGGLES AT THE TURN OF THE CENTURY IN THE UNIVERSITY CIRCLE OF BUDAPEST 1888–1898

The study presents details about the activities of the, so far quite unknown, University Circle of Budapest in the last decade of the 19th century. Its source is the Egyetemi Lapok university periodical, voicing the political views of the youth. In the writings thereof, the author tries to find signs of how the university students became divided, which manifested itself in the anti-Semitic cross movement in the first year of the new century, in 1901. What led to the principally liberal Hungarian bourgeoisie and gentry youth interested in politics separating itself, or even turning against, their Jewish counterparts, formulating their own interests against them? The Budapest University was one of the prominent locations of the assimilation process of the Jews concentrated in the capital, and the roots of the dividedness of the Hungarian intellectuals may be found in the events, and intellectual reactions, that took place at that time.

Keywords: Budapest University, university circle, antisemitism, Jewish students, neoconservatism

Kulcsszavak: budapesti egyetem, egyetemi kör, antiszemitizmus, zsidó hallgatók, újkonzervativizmus